

Odpowiednie dać

RZECZY SŁOWO

Czyli wszystko, co musisz wiedzieć na 5 minut przed maturą z polskiego

Do matury jeszcze siedem miesięcy, ale na naukę nigdy nie jest za wcześnie! W tym miesiącu prezentujemy jedyny w swoim rodzaju zestaw typowych gramatyczno-stylistycznych błędów oraz użytecznych językowych porad – wszystko przydatne na egzamin z języka polskiego.

opr. DARIUSZ CHÉTKOWSKI

Inna wymowa, inna pisownia

Niektóre wyrażenia mają różną wymowę i pisownię (szczególnie niebezpieczne są zapożyczenia z języka francuskiego). Dlatego trzeba uważać, aby nie zapisać ich tak, jak się mówi, albo powiedzieć tak, jak się je pisze:

par excellence (w całym tego słowa znaczeniu) – wym. *parekselas*
faux pas (błąd) – wym. *fo pa*
a propos (w związku, przy sposobności) – wym. *a propo*
tête a tête (sam na sam, w cztery oczy) – wym. *tetatet*
vis-à-vis (naprzeciwko) – wym. *wizawi*
Uwaga! We wszystkich ww. przypadkach akcent pada na ostatnią sylabę.

Czy znasz jakieś sławne powiedzenia?

Zonglowanie cytatami jest dziś bardzo cenione. W pracy maturalnej nie należy przesadzać z tą czynnością, ale kilka sensownych cytatów na pewno ożywi Twój wywód. Nasze porzeczki: *Spieszmy się kochać ludzi, tak szybko odchodzą* (J. Twardowski)
Gdyby zabójstwo mogło nie mieć następstw (W. Szekspir)
Kto sumienie posiada, niech cierpi (F. Dostojewski)
Wojna naprawdę kończy się dopiero wtedy, kiedy naprawione zostaną wszystkie szkody (J. R. R. Tolkien)
Najważniejsze jest niewidoczne dla oczu (A. de Saint-Exupéry)

Romans Hamleta z Łęcką czyli bohaterowie literacy

Kto nie czytał lektur, ten nie będzie umiał przeczytać ze zrozumieniem tekstu, na podstawie którego pisze się wypracowanie maturalne. W osłupienie wprawiają egzaminatorów prace, z których wynika np., że **Cezary Baryka** był kobietą. Błąd wziął się stąd, iż w teście podano tylko nazwisko bohatera. Takie nonsensy nie są rzadkością, w tym roku ktoś pisał nawet o tej **Kordianie**. Praca, w której zawarte są kardynalne błędy merytoryczne, może zostać oceniona jako niezgodna z wymogami, a więc oceniona negatywnie. Dlatego pamiętaj, że:

Achilles zabił **Hektora**.
Cogito rozmyślał o cierpieniu.
Dziennikarz był na weselu i w **Weselu**.
Edek wziął wszystkich za twarz, a **Edyp** sam siebie.
Faust uwiódł **Małgorzatę**.
Gombrowicz jest autorem i bohaterem **Trans-Atlantyku**.
Hamlet rozstał się z **Ofelią**, a **Judym** z **Joanną**.
Izolda zmarła po śmierci **Tristana**.
Józio jest w **Ferdynurce**, a **Józef K.** w **Procesie**.
Konrad i ojczyzna to jedno.
Latarnik zczytał się w **Panu Tadeuszu**.
Łęcka doprowadziła **Wokulskiego** do próby samobójstwa.
Makbet zabił króla **Dunkana**.
Non omnis moriar to słowa **Horacego**.
Oleńka nie chciała **Wołodyjowskiego**.
Pankracy przewodził rewolucji.
Rieux był lekarzem w Oranie, a **Judym** w Cisach.
Sonia poszła z **Rodionem** na katorgę.
Tadeusz nazywał się **Soplica**, a **Tadek** był w Auschwitzu.
Uli nie pomył z **Orszulką**.
Werter nosił niebieski frak i żółtą kamizelkę.
Ziembiewicz przekroczył granicę moralną.

Unikaj modnych wyrazów

– *ekstra*: Mickiewicz miał *doskonały* pomysł (zamiast: miał *ekstra* pomysł)
– *fajny*: Lekarz to zawód cieszący się *uznaniem* (zamiast: to *fajny* zawód)
– *jakby*: Bolesław Prus ukazał obraz społeczeństwa polskiego (zamiast: ukazał *jakby* obraz społeczeństwa)
– *niesamowity*: To *było* niezwykle, że Wokulski zakochał się w arystokratce (zamiast: Wokulski *był* niesamowity, że zakochał się w arystokratce)
– *opcja*: Jest to *niemożliwe*, aby Kordianowi udało się zamach na cara (zamiast: *nie ma* takiej *opcji*, aby Kordianowi udało się zamach)
– *sfrustrowany*: Hasło „Polska Chrystusem Narodów” trafiło na podatny grunt po upadku powstania listopadowego, kiedy to nasiliły się represje carskie na Polakach (zamiast: Po powstaniu listopadowym Polska była tak *sfrustrowana*, że zgodziła się na bycie Chrystusem Narodów)
– *super*: Cenię „*Ode do młodości*”, gdyż... (zamiast: „*Oda do młodości*” jest *super*, gdyż...)
– *totalny*: Joannę ogarnął *wielki* wstyd, gdy zrozumiała, że Judym nie chce się z nią ożenić (zamiast: Joannę ogarnął *totalny* wstyd, gdy Judym nie chciał się z nią żenić)
Inne nadużywane przez maturzystów wyrażenia to: *dokładnie*, *to*, *znaczy*, *zestresowany*.

Mądre słowa

Nie należy przesadzać z używaniem trudnych słów. Jeśli nie ma się pewności, co one znaczą, lepiej nie umieszczać ich w pracy. Chociaż, jeśli ktoś jest pewien ich znaczenia, niech pisze: *de facto* = faktycznie, w rzeczywistości
pro forma = na próbę, początkowo, wstępnie
status quo = niezmienny, obecny stan
bon ton = właściwe zachowanie, dobre wychowanie
sine qua non = warunek konieczny

Zdania złożone, słownictwo bogate

Zdaniem egzaminatorów, młodzież pisze niechlujnie. I nie chodzi tu tylko o estetykę, lecz przede wszystkim o nieumiejętność budowania sensu i posługiwania się różnorodnymi formami gramatycznymi. Na maturze nie należy więc pisać tylko krótkimi zdaniami, wyłączając w składni współrzędnej. Nie należy powtarzać na okrągło tych samych słów – przecież istnieją synonimy. Oczywiście nie należy wypowiedzi udziwniać. Niech wypracowanie będzie prosto napisane, ale nie prostacko.
Czy potrafisz stosować składnię podrzędną różnego typu? Posługiwać się słownictwem abstrakcyjnym? Precyzyjnie i jednoznacznie nazywać elementy świata? Pisać o przeżyciach wewnętrznych? Używać w pracy bogatego słownictwa?
Jest to zwrot o powrót do czasów, gdzie jest nadzieja, gdzie nad ludzkością wzejdzie słońce – oto przykład długiego zdania o błędnej konstrukcji z tegorocznej pracy maturalnej na temat *Ody do młodości*. Uczeń nie potrafił wyrazić swoich sądów, a przy tym powtarza wyrazy *jest* oraz *gdzie*. Zdanie to nie niesie też żadnego sensu.

Warto przeczytać

Chcąc dobrze przygotować się do matury z języka polskiego koniecznie powinieneś przeczytać:

1. Najważniejsze lektury – jeśli nie całe, to przynajmniej we fragmentach
2. Arkusze egzaminacyjne z lat poprzednich
3. Dobry podręcznik
4. Notatki z lekcji prowadzone przez prymusa
5. Wypracowanie sprawdzone przez nauczyciela i opatrzone jego komentarzem
6. Własne prace sprzed lat (człowiek ma skłonności do powtarzania tych samych błędów)

Unikaj niechlujnego słownictwa!

Wprawdzie w codziennej mowie pozwalamy sobie na pewien luz, jednak na egzaminie musimy zdobyć się na kulturę słowa – zarówno mówionego, jak i pisanego – na najwyższym poziomie. Najczęstsze błędy, wynikające z owego luzu, dotyczą odmiany liczebników (szczególnie porządkowych i zbiorowych), wtrącania potocznych słów, posługiwania się frazeologizmami (czyli frazesami typu *gonić w piętke*, *pić na umór*), cytowania obcych powiedzonek oraz zachwiania logiki wypowiedzi. Oto typowe przykłady: – nieumiejętne rozpoczynanie wypowiedzi, np.: *A więc...; Na początku mojej pracy chciałbym...*
– posługiwanie się pleonazmami, np.: *fakt autentyczny* (każdy fakt jest autentyczny), *wrócił z powrotem* (wraca się zawsze z powrotem)
– błędne użycie imiesłowów, np.: *Mając 21 lat, wybuchło powstanie warszawskie*
– problemy z odmianą nazwisk: *Ziobro* odmieniaj jak *Fredro*
– problemy z odmianą liczebników: *maturę zdajesz w dwa tysiące dziewiętych*, a nie *dwutysięcznym dziewiętym roku*
Niektóre błędy uznawane są za typowo uczniowskie. Są to tzw. błędy z zeszytów szkolnych wywołujące uśmiech czytelnika, choć czasem z pozoru bardzo mądre i odkrywcze: – *Izabela postanowiła oddać się duchowieństwu* (błędne użycie czasownika *oddać* się)
– *Łęcka miała różne stosunki z Wokulskim* (dwuznaczność wyrażenia *mieć z kimś stosunki*)
– *Każdy z nas chciałby mieć taką kobietę jak Kmicic* (egzaminator może być kobietą i nie gustować w płci pięknej)
– *Należy myśleć sercem i rozumem* (tradycyjnie sercu przypisywane są uczucia, a rozumowi myślenie; uczniowi chodziło być może o to, że: *Należy czuć sercem, a myśleć rozumem*, czyli być uczuciowym i zarazem rozsądnym)
– *Izabela posiadała poglądy* (powinno być: *miała poglądy*)
– *Samochód kupił na spółkę z ojcem, którym chce dojeżdżać do pracy* (błędny szyk zdania)

Zaspanuj łaciną

Celnie wplecione łacińskie słowa przekonają egzaminatora, że praca wyszła spod ręki humanisty. Może warto zabylnąć czymś takim:
Unde malum? (skąd zło?)
Error fundamentalis (błędne założenie)
Fortuna caeca est (los jest ślepy)
Homo homini lupus (człowiek człowiekowi wilkiem)
Verba veritatis (słowa prawdy)
Uwaga! Jeśli nie jesteś pewny, jak wymawiać łacińskie słowa, lepiej zrezygnuj z ich używania podczas prezentacji ustnej.

Terminy literackie

Każdy przedmiot wymaga znajomości określonej terminologii. Wypracowanie z języka polskiego musi zatem zawierać niezbędne terminy z zakresu historii i teorii literatury. Wszystko zależy od wybranego tematu, np. analiza i interpretacja liryki wiąże się z takimi terminami jak *podmiot liryczny*, *sytuacja liryczna*, *porównanie*, *oksymoron*, *pytanie retoryczne*, zaś w pracy na temat epiki należy posłużyć się terminami *narrator*, *fabuła*, *miejsce wydarzeń*, *czas akcji* itd.

Czy znasz i potrafisz w pracy funkcjonalnie wykorzystywać następujące terminy?

<i>anafora</i>	<i>ballada</i>
<i>chanson de geste</i>	<i>dramat romantyczny</i>
<i>epitet</i>	<i>frazeologizm</i>
<i>groteska</i>	<i>ironia</i>
<i>jedność akcji, czasu i miejsca</i>	
<i>komizm</i>	<i>lament</i>
<i>metafora</i>	<i>naturalizm</i>
<i>onomatopeja</i>	<i>parabola</i>
<i>rym</i>	<i>strafa</i>
<i>tragizm</i>	<i>uosobienie</i>
<i>wiersz wolny</i>	<i>związek frazeologiczny</i>

Bardzo często pisarze ukrywają znaczenia w środkach artystycznych, np. w *metaforach* czy *porównaniach*. Maturzysta powinien umieć, szczególnie gdy zdaje egzamin na poziomie rozszerzonym, zauważyć te środki i objaśnić ich funkcję w utworze. Egzaminatorzy przestrzegają, aby nie omawiać oddzielnie treści utworu i jego formy. Przecież z formy utworu wydobywa się jego unikalna treść!

Wyszłem ciągle niedozwolone!

Co i raz pojawiają się plotki, że używanie form czasownikowych typu *wyszłem* – *wyślesz* stało się dozwolone. To wierutna bzdura! Ani Rada Języka Polskiego, ani żaden słownik ich nie uznał. Wiąż mówimy i piszemy *wyszędłem*, zaś stosowanie błędnych form skompromituje w oczach egzaminatora każdego maturzystę. Nadal za niepoprawne uznaje się też następujące formy: – *tą dziewczynę, tą książkę* (powinno być: *tę dziewczynę, tę książkę*)
– *dwa eura* (powinno być: *dwa euro* – *euro* jest nadal nieodmiennie)
– *w cudzysłowie* (powinno być: *w cudzysłowie*)

Pomieszanie z poplątaniem

Czasem myślę nam się nazwiska autorów, innym razem imiona bohaterów albo kierunki w sztuce. Trzeba bardzo uważać, aby np. myśleć o **Krasińskim** nie napisać przez pomyłkę **Krasiwicki**. Stres powoduje, że łatwo się też przejęczyć podczas prezentacji. Jeśli się poprawisz, Twoja wypowiedź nie zostanie uznana za błędną. Jeśli błąd powtórzysz, wtedy będzie jasne, że masz braki w wiedzy. Pamiętaj zatem, że: Mickiewicz – *filomata*, *filareta*, w żadnym wypadku *filatelista*.
Impresjonizm to nie *ekspresjonizm*.
Konrad to nie *Kordian*.
Sosna była *rozdarta*, a *lipa* *rozpostarta*.
Wokulski był *plenipotentem*, a nie *pleimpotentem*.
Prymus to nie to samo co *prymas*.
Tomasz był z *Akwinu*, a nie z *akwenu*.
Soplica był *Robakiem*, a nie *robakiem*.
Istnieje coś takiego jak *znieczulica społeczna*, a nie *martwica społeczna*.
Mówi się o kimś, że pochodzi z rodu *arystokratycznego*, a nie z *arystokrackiego*.

Uwaga niebezpieczeństwo: związki frazeologiczne

W polszczyźnie spotykamy wiele związków frazeologicznych, w przypadku których trzeba bardzo się pilnować, aby niczego nie przekręcić. A spotyka się takie perełki, jak: *ezopowe wieści* (poprawnie: *hiobowe wieści*)
trzeci lepszy (poprawnie: *pierwszy lepszy*)
proste jak słońce (poprawnie: *jasne jak słońce*)
wtrącać pięć groszy (poprawnie: *wtrącać trzy grosze*)
przywiązywać uwagę (poprawnie: *przywiązywać wagę*)
podwinęła mu się noga (poprawnie: *powinęła mu się noga*)
zasypany gruszką w popiele (poprawnie: *zasypan gruszką w popiele*)

Rady na prezentację ustną

1. Prezentację przygotuj samodzielnie, nie idź na egzamin z gotowcem.
2. Przed egzaminem wygłoś swoją prezentację w obecności rodziców czy kolegów prosząc ich o uwagi. Sprawdź w ten sposób, czy jest ona poprawna i zrozumiała.
3. Pomyśl, czy przydadzą ci się materiały pomocnicze, np. plakat, plansza, prezentacja multimedialna.
4. Weź ze sobą plan wypowiedzi i umiejętnie z niego korzystaj. Czytanie z kartki robi fatalne wrażenie, staraj się mówić jak najwięcej z głowy.
5. Mów na temat, głośno i wyraźnie. Kto mówi cicho, ten sprawia wrażenie, że nie jest pewien swej wiedzy.
6. Opanuj kinetykę swojego ciała. Staraj się nie biegać po sali i nie machać rękoma.
7. Orientuj się w czasie: przez 15 minut wygłaszasz prezentację, przez kolejne 10 odpowiadasz na pytania komisji.
8. Odpowiadaj wyczerpująco, staraj się też przekonywać egzaminatorów do swojego zdania. Uczestnicz, w miarę możliwości, w dyskusji z komisją.
9. Dostaniesz pytanie o bibliografię oraz o to, dlaczego wybrałeś prezentowany temat. Odróżnij bibliografię podmiotu od przedmiotu.
10. Poproś o wodę, jeśli zaschnie Ci w gardle.

Metody na egzaminacyjny stres

Odrobina tremy może pomóc (komisja zobaczy, że egzamin jest dla ciebie czymś ważnym, gdyż się nim przejmujesz), jednak jej nadmiar odbiera siłę i chęć do pracy. Oto kilka prostych ćwiczeń, które pomogą Ci zapanować nad stresem:

1. Spróbuj uwierzyć, że naprawdę uda Ci się dobrze zdać maturę. Porozmawiaj ze starszymi kolegami o ich doświadczeniach, a przekonasz się, że nie taki diabeł straszny, jak go malują.
2. Pomyśl, że egzaminatorzy to papierowe tygrysy. Tylko z wyglądu są straszni, a tak naprawdę nic ci nie mogą zrobić. Przecież się uczyłeś.
3. Jeśli wątpisz w siebie, pomyśl o sytuacjach, kiedy poradziłeś sobie z trudnym zadaniem. Na pewno już udowodniłeś, że możesz sobie zaufać.
4. Przed „godziną 0” skorzystaj z toalety, gdyż z powodu stresu wzrasta szybkość przemiany materii w organizmie. Z drugiej strony myślenie o wyjściu do toalety w trakcie egzaminu jest powodem dodatkowego stresu.
5. Przed wejściem na salę egzaminacyjną weź trzy głębokie wdechy. Rozluźnij ciało, zaś dopływ tlenu do krwi pobudzi twoje szare komórki.